



Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi

Dergi Web sayfası: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakead/>

ÖĞRETMENLERİN SORUMLULUK DEĞERİ ALGILARININ İNCELENMESİ*

THE INVESTIGATION OF TEACHERS' RESPONSIBILITY PERCEPTIONS

Adem Sezer*
Okan Çoban**
İbrahim Akşit***

* Doç Dr., Uşak Üniversitesi, adem.sezer@usak.edu.tr.

** Dr., MEB.

*** Dr., MEB, iaksitt@gmail.com.

Gönderilme Tarihi: 15 Ocak 2017

Kabul Tarihi: 6 Şubat 2017

Özet: Bu araştırmanın amacı öğretmenlerin sorumluluk algılarını, öğrencilerde gözlemledikleri sorumluluk davranışları ile öğrencilerde gözlemlenmek istedikleri sorumluluk davranışlarını, öğretmenlerin sorumluluk değerini kazandırmak için yapmış oldukları etkinlikleri ve öğretim programlarının değer kazandırmada yeterli olup olmadığını tespit etmektir. Araştırmada var olan bir durumu betimlemeyi sağlayan tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada çalışma gruplarının oluşturulması sürecinde kolay ulaşılabilir durum örnekleme tipi kullanılmıştır. Zihin haritası ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ile elde edilen verilerin analizinde tümevarım analiz tekniği kullanılmıştır. Verileri tanımlama, kodlama ve sınırlama sürecini içeren tümevarım analizinde toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşılması temel hedeftir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin sorumluluk algıları; öğretmenlerin öğrencilerde gözlemledikleri ve görmek istedikleri sorumluluklar; öğretmenlerin öğrencilere sorumluluk değerini kazandırmada kullandıkları etkinlikler ve öğretmenlere göre öğretim programında verilen değerlerin öğrencilere değerleri kazandırmada etkili olup olmadığı açıklanmıştır.

*Bu makale Doç. Dr. Adem Sezer yönetiminde Okan Çoban tarafından hazırlanan "Sokratik Sorgulama ile Sorumluluk Değer Öğretimi" isimli doktora tez çalışmasındaki verilerin bir kısmı kullanılarak hazırlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sorumluluk, sorumluluk değeri, öğretmen, öğrenci.

Abstract: The aim of this study is to determine teachers' perception of responsibility; responsibility behaviors of students which are observed by teachers and responsibility behaviors which is desired to be observed by teachers; activities that are conducted by teachers to bring students in responsibility behaviors; and whether curriculum are qualified enough to bring students in values or not. In this study, descriptive survey model providing a description of a case was used. In this study, easily accessible case sampling method was used during the process of generating working group. Inductive analysis technique was used in analysis of data that was obtained with the help of mind map and semi structured interview forms. In inductive analysis involving identification, codification and restriction of data, the main aim is to reach concepts and relations that can explain collected data. As a result of the study, teachers' perception of responsibility, responsibility behaviors of students which are observed and desired to be observed by teachers, activities that are conducted by teachers to bring students in responsibility behaviors and whether curriculum are qualified enough to bring students in values were explained.

Keywords: responsibility, responsibility value, teacher, student

Giriş

Günlük hayatımızın her alanında karşımıza çıkan en önemli değerlerden biri sorumluluktur. Doğrudan gözlenebilen ve davranışa dönüştürülen bir değer olan sorumluluk küçük yaşlardan itibaren verilmeye başlar, okul hayatı ve iş hayatımızda önemli rol oynadığı kadar günlük yaşantımızda da önemli rol oynar ve ölüncüye kadar devam eder. Gün geçtikçe önemi daha da artan sorumluluk değeri (Selanik Ay ve Dal, 2014) bireylerin sosyal hayatta etkin işlev görebilmesi ve yaşının gerektirdiği öğrenme ve eğitim etkinliklerini gerçekleştirebilmesinde büyük rol oynamaktadır (İkiz, Totan ve Karaca, 2013: 106).

Sorumluluk kavramı ve duygusuna ilişkin ilgili alan yazında farklı tanımlamalara rastlanmaktadır. Lickona (1991) sorumluluğu ahlakın aktif yanı olarak ele alıp kişinin kendisine ve başkalarına özen göstermesi, görevlerini yerine getirmesi, toplumsal sürece katılması, problemleri düzeltmeye çalışması ve daha iyi bir yaşam için çaba harcamasına vurgu yapmıştır. Diğer taraftan sorumluluk, çocukların kendi istekleri ile karar verip bir işe başlamaları, aldıkları görevi başarı ile yerine getirmeleri ve davranışlarının kendilerinde ve başkalarında yarattığı sonuçları üstlenmeleri olarak tanımlanmaktadır (Unutkan, 2005). Türk Dil Kurumu (1988) sözlüğünde ise sorumluluk kavramı; kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bu

ifade, bireylerin kendi davranışlarının farkında olabilmesi ve özdenetim yapabilmesi durumunu akla getirmektedir.

Bir yaşam becerisi olarak sorumluluk, çocukların yaşam boyu başarılı olmalarında ve öz disiplin kazanmalarında etkindir ve bu beceriyi çocuklar ailelerinden, arkadaş çevrelerinden, toplumdaki ve okullarından kazanırlar (Taşdemir ve Dağistan, 2014: 51).

Sorumluluktan ve sorumlu bir birey olmaktan bahsedebilmek için birtakım nitelik ve şartların varlığına ihtiyaç duyulduğu söylenebilir. Buna göre sorumlu bir bireyde bulunması gereken özellikler: a) rolünün verdiği görevleri özgür iradesiyle üstlenebilmek, b) sağlıklı bir düşünüş yeteneği olmak, c) sergilediği davranışın yasal ve ahlaki açıdan uygunluğunu biliyor olmak, d) sorumlu olduğu davranışları yerine getirip getirmeme durumunda ortaya çıkabilecek olumlu-olumsuz sonuçları, hem yasal açıdan hem de ahlaki yönden üstlenebilmek ve e) güvenilir bir kimliğe sahip olmak şeklinde belirtilebilir (Şahan, 2011: 12). Öte yandan Bridge (2004) sorumluluk duygusuna sahip kişilerin belirleyici bazı özelliklerine değinmektedir: yapmaları gereken işleri yaparlar, çok çalışırlar, en iyisini yapmak için çaba harcarlar, harekete geçmeden önce düşünürler, davranışlarının sonuçlarını hesaplarlar, seçimlerinin sonuçlarını kabul ederler, mazeret belirtmezler, bahane bulmazlar, kendi yanlışları için başkalarını suçlamazlar, başkalarının başarılarını kendisinin başarısı gibi üstlenmezler, çevresindekilerin güvenini kazanmışlardır ve özenli olurlar.

Sonuç olarak sorumluluk, çok boyutlu, karmaşık ve kişilerin hayatını derinden etkileyebilecek farklı yönleri olan heterojen bir kavramdır (Moritz ve diğerleri, 2007: 2045). Erken çocukluk dönemlerinden başlayarak kişinin yaşına, cinsiyetine ve gelişim düzeyine uygun olarak görevlerini yerine getirmesi ve eylemlerinin sonuçlarını üstlenmesi olarak düşünülebilir (Özen, 2001: 98). Uzun bir zaman aralığında çeşitli deneyimler ve yaşantılar sonucu öğrenilip kişinin durumuna uygun kararlar almasıyla ve bunları günlük yaşantısında uygulamasıyla kazanılmaktadır (Bilgiç, 2003; Yayla, 1995).

Sorumluluk kavramı, her bir kuram ve kuramcı tarafından farklı şekillerde sınıflandırılmış ve her bir bakış açısı bu kavramı farklı bir yönüyle ele almıştır. Bu sebeple sorumluluk kavramı, farklı içerik ve nitelikler kazanmakta ve sorumluluk türlerine yönelik farklı sınıflamalar ortaya çıkmaktadır.

Sorumluluk türlerinin incelenmesine yönelik öncelikle ilgili alan yazın taraması yapılmıştır. Bu inceleme sürecinde sorumluluk türlerine ilişkin açıklama, araştırma ve bulgular incelenmiştir. Bu çalışmada eğitimi ilgilendiren belli başlı sorumluluk türleri olarak kişisel, sosyal, vatandaş ve ortak sorumluluk türleri ele alınmıştır.

Kişisel sorumluluk, kişinin kendisine karşı sağlıklı bir kimlik kazanmak, değerler edinmek ve nitelikli kişilerarası ilişkiler geliştirmektir (Messina, 2004 akt. Özen, 2009: 24). Kişisel sorumluluk, yaşamda açık amaçlar belirlemek ve bu amaçlara ulaşmak için tüm sorumlulukları ve görevleri tamamiyle kabullenmek olarak ifade edilmektedir (Nelson ve Low, 2004: 84). Geçtan (2003: 97) ise, kişisel sorumluluğu; *“kişinin kendisine karşı görevi olan iyi yaşama sorumluluğu”* olarak belirtmektedir. Kişisel

sorumluluk; kişinin kendi benliğini güçlü kılmak adına çabaları, başkalarıyla saygıya dayalı bir iletişimi benimsemesi, kendi seçimlerinden sorumlu olması ve bu seçimlerin sonuçlarını üstlenmesi, kendi hayatını kendinin yönlendirmesi, fiziksel ve duygusal iyi oluşunu sağlaması ve sorumlu bir biçimde hissetmesi ve düşünmesi gibi unsurları içermektedir (Özen, 2009: 24). Diğer taraftan bedene ve sağlığa yönelik kişisel sorumlulukta ise, kişinin tercihlerinin sağlığı üzerindeki sonuçlarını üstlenmek (örneğin, sigara-kanser bağlantısını bilmek ve kabul etmek), kazalardan korunmak, düşünmeden hareket etmenin sorumluluğunu ve sonuçlarını üstlenmek ve tercihlerinin bedelini ve tedavi giderlerini üstlenmek belirleyici faktörler olarak düşünülmektedir (Hamilton ve Fenzel, 1988: 68). Kısaca kişisel sorumluluk, bireyin sadece kendisini ilgilendiren özenetimli eylemleri olarak adlandırılabilir.

İnsanlar, birlikte yaşamın gereği olarak kendilerine olduğu kadar başkalarına karşı da sorumluluk taşımaktadırlar. İnsanların diğer insanlara karşı sorumlulukları, sosyal sorumluluk kavramını gündeme getirmektedir. *Sosyal sorumluluk*, kişinin başka insanlara karşı sorumluluğunu ifade etmek için kullanılmaktadır (Scales ve diğerleri, 2000). Adrews (1971) sosyal sorumluluğu, topluma zarar verecek olan bireysel ve kurumsal/örgütsel eylemlerden sakınarak toplumun refahı için mantıklı ve tarafsız bir yaklaşımla çaba göstermek olarak tanımlamaktadır (Peterson ve Hermans, 2004: 196). Bununla birlikte sosyal sorumluluk, sadece içinde bulunduğu ve ilişkili olduğu toplum ve geniş anlamda tüm topluma ait kurallara bağlılığın yanı sıra çevreye yarar getirebilecek etkinliklerde yer almayı da gerektirmektedir (Bufford ve diğerleri, 2004). Başka bir deyişle sosyal sorumluluk, vergi ödeme, hız sınırları içinde seyahat etme, geri dönüşüm, doğal yaşamı koruma ve hatta sivil karşı koymanın ötesinde bir kavramdır (Ercan, 2009: 8). Özel ve tüzel kişiliğe sahip bütün kişi ve kurumları kapsayan sosyal sorumlulukta bir yandan devletlerin veya işletmelerin sosyal sorumluluklarından söz edilebileceği gibi, ayrıca bireylerin sosyal sorumluluklarından da söz edilebilmektedir. Devlet veya işletme açısından sosyal sorumluluk, toplumun refahını koruyan ve iyileştiren sosyal, kültürel ve ekonomik eylemleri korumak ve geliştirmekle yükümlü olmalarını içerirken (Tosun, 1990: 22); birey açısından bakıldığında ise sosyal sorumluluk, bireyin kendisine ve dolayısıyla davranışlarından etkilenen çevre ile diğer insanlara karşı sorumluluklarını içermektedir (Barrett, 2009). Sosyal sorumluluk kavramı dar çerçevede yakın çevremiz ve yaşadığımız topluma, geniş çerçevede ise içinde yaşadığımız dünyadaki insanlara karşı sorumluluklarımız denilebilir.

Vatandaşlık sorumluluğu kendilerine ve birlikte yaşadığı insanlara karşı sorumluluğu olan insanlar, milletine ve devletine karşı da birtakım yükümlülükler taşırlar (Şahan, 2011: 29). Abdel-Nour'a (2003) göre bireyler kendilerini yalnız başına olmadıklarını ve ait olduklarını hissettiren ulusuna karşı sorumlulukları olduğunu ve bu sorumlulukların başında o ulusa ait erdem ve doğrulukları sürdürmenin geldiğini bildirmektedir. İnsanların vatandaşlık sorumluluklarını yerine getirmesiyle hem toplumsal birliğin hem de devletin devamının sağlanabileceği söylenebilir. Günümüzde vatandaşlık bilinci gelişmiş bireyler etkili vatandaş olarak görülmektedir. Bireylerin vatandaşlık davranışlarını benimseyerek demokratik bir kimlik kazanma sürecinde eğitim kurumlarının önemi büyüktür. Bu doğrultuda vatandaşlık eğitimi,

bireylerin topluma aktif olarak katılımını sağlamak, hak ve sorumluluklara yönelik farkındalık düzeyini artırmak için eğitim sistemleri içerisinde öncelik verilmektedir (Ayas ve diğerleri, 2013: 3). Vatandaş sorumluluğunu bireylerin devletin koyduğu (hukuk) kurallara uyması, kendisinden beklenen davranışları yerine getirmesidir.

Ortak sorumluluk, tüm dünyayı ve insanlığı tehdit eden silahlar, küresel ısınma, birçok bulaşıcı ve ölümcül hastalıkların yanı sıra ülkelere özgü olarak toplumun tamamını etkileyecek savaşlar, ekonomik krizler, açlık ve işsizlik gibi problemler; bütün insanlığı ilgilendiren, üstelik insan eliyle üretilmiş ortak sorunlar olarak değerlendirilmektedir. Ortak sorumluluk davranışı, insanlığın ortak çözüm aramasını, birlikte hareket etmesini ve sorumluluk üstlenmelerini gerektirmektedir. Bu ortak çözümün gerçekleştirilmesi için ortak sorumluluk bilincine gereksinim duyulmaktadır (Önal, 2005: 1; Şahan, 2011: 23). İstenmeyen sorunların ortaya çıkmasını engelleme konusunda etkin çalışmayı içeren ortak sorumluluk bağlamında, günümüzde sigara ve alkol kullanma oranların fazlalığı, düşük akademik başarı ve toplumsal katılım sorunları, ergen cinselliği ve hamileliği, intiharlar, okul terki ve AIDS gibi hastalıkların yayılması vb. ergen ve yetişkin sorunlarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Lickel, Schamer ve Hamilton, 2003: 194-203). Ortak sorumluluk bir ya da birkaç bireyin, milletin üstesinden gelemeyeceği, binlerce-milyonlarca insanın bir bütün olarak üstlenmesi gereken eylemler olarak görülebilir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı öğretmenlerin sorumluluk algılarını, öğrencilerde gözlemledikleri sorumluluk davranışları ile öğrencilerde gözlemlenmek istedikleri sorumluluk davranışlarını, öğretmenlerin sorumluluk değerini kazandırmak için yapmış oldukları etkinlikleri tespit etmek ve öğretim programlarının değer kazandırmada yeterli olup olmadığını değerlendirmektir. Alan yazında yapılan çalışmalar genelde ilkökul ve ortaokul programlarındaki sorumluluk değeri ile ilgili kazanımlar ve bu değerin kazanılma düzeyleri (Aladağ, 2009; Özen ve diğerleri, 2002; Şahan, 2011; Aslan, 2007), sorumluluk eğitimi programının geliştirilmesi, sorumluluk eğitimi ile ilgili model oluşturma ve yöntem kullanma (Çoban, 2016; Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014) öğretmen görüşlerini değerlendirme (Sezer, 2008; Yontar, 2007; Çelik, 2010; Tepecik, 2008; Çelikkaya ve diğerleri, 2013) ve sorumluluk algılarının tespiti (Sezer ve Çoban, 2016) gibi konularda yoğunlaşmıştır. Alan yazında incelenen çalışmalarda sorumluluk değeri ile ilgili öğretmen görüşleri alınmış ama öğretmenlerin sorumluluk algıları ve öğrencilerde gözlemledikleri ve görmek istedikleri sorumluluk davranışları ile ilgili bir çalışma yapılmamıştır. Aileden sonra öğrencilere bu değeri kazandıracak konumda olan öğretmenlerin sorumluluk algılarının tespiti eğitim sistemimizdeki görülmeyen eksiklikleri tamamlamamıza katkı sağlayabilir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da günümüzde var olan bir durumu, olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan bir araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan olay, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez (Karasar, 2007: 77).

Araştırma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu Ankara ilinin Keçiören ilçesinde bir devlet ortaokulunda görev yapan 44 (32 bayan, 12 erkek) öğretmenden oluşmaktadır. Çalışma grubu kolay ulaşılabilir durum örnekleme yöntemi ile oluşturulmuştur. Öğretmenler araştırmaya gönüllülük esasına göre katılmışlardır.

Tablo 1. Öğretmen çalışma grubu.

	Bayan	Erkek	Toplam
Öğretmen	32	12	44
Toplam	32	12	44

Araştırma etiği gereği araştırmaya katılan öğretmenlerin isimlerin anonimliğini sağlamak (Glesne, 2012: 233-237; Merriam, 2013: 222) adına her bir katılımcıya bir kod verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri öğretmenler tarafından oluşturulan sorumluluk değeri zihin haritası ve araştırmacılar tarafından hazırlanan 4 soruya öğretmenlerin vermiş olduğu yazılı cevaplar ile toplanmıştır. Formda;

1) *Öğrencilerinizde sorumluluk değerine ilişkin hangi davranışları görüyorsunuz?*

2) *Öğrencilerinizin sorumluluk değerine ilişkin hangi davranışlarını göstermelerini istersiniz?*

3) *Sorumluluk değerini kazandırmak için ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?*

4) *Öğretim programları sorumluluk değerini kazandırabilecek yeterliğe sahip midir?*

Şeklinde 4 soru bulunmaktadır.

Veri Toplama Süreci

Verilerin elde edilmesi için okul yönetiminden araştırma için izin alınmıştır. Daha sonra araştırmaya katılan gönüllü öğretmenlere araştırma hakkında bilgi verilmiş ve veri toplama araçları öğretmenlere uygulanmıştır. Önce boş bir A4 kâğıdı ortasına “sorumluluk” kavramı yazılmış olarak öğretmenlere verilmiştir. Öğretmenlerden sorumluluk dendiğinde akıllarına gelenleri yazmaları (zihin haritası oluşturmaları) istenmiştir. Kendilerine bunun için yeteri kadar zaman tanınmıştır. Daha sonra kâğıtlar toplanmıştır. İkinci olarak yukarıda verilen soruların yazılı olduğu A4 kâğıdı öğretmenlere verilmiştir. Öğretmenlerin sorulara cevap verebilmeleri için yeteri kadar zaman tanınmış, sonra kâğıtlar toplanmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada tümevarım analizi tekniği kullanılmıştır. Tümevarım analizi, verileri tanımlama, kodlama ve sınıflandırma sürecidir (Patton 2014). Tümevarım analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Araştırmada, tümevarım analizi kapsamında verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi ve tanımlanması, bulguların yorumlanması aşamaları izlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Bulgular

Bu bölümde araştırmada toplanan verilerin analizi neticesinde elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Öğretmenlerin Sorumluluk Kavramı Algısı

Öğretmenler tarafından hazırlanan sorumluluk zihin haritaları analiz edildiğinde birbirinden farklı 65 ifade tespit edilmiştir. Bu 65 farklı ifade kendileri içerisinde benzerlikleri dikkate alınarak birleştirme yapılmıştır. Bunun sonucunda öğretmenlerin sorumluluk algılarına ilişkin cevapları 30 ortak ifade de toplanmıştır. Otuz ifade ise özelliklerine göre 7 farklı boyutta (aileye karşı, kişisel [*akademik*] sorumluluk, kişisel [*sağlık*] sorumluluk, kişiler arası ilişkiler, çevreye karşı, dini ve kamuya karşı [*vatandaşlık*] sorumluluk) gruplandırılmıştır.

Öğretmenlerin hazırlamış oldukları zihin haritalarının analizinde öne çıkan sorumluluklardan birincisi aileye ilişkin sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Aileye ilişkin sorumluluk değeri öğretmenler tarafından 6 farklı şekilde (ev, çocuklarım, anne-baba, aile, akraba ve eş) ifade edilmiştir. Bu ifadeler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Aileye karşı sorumluluk boyutu ile ilgili bulgular.

İfadeler	Frekans
Ev	8
Çocuklarım	12
Anne-baba	8
Aile	16
Akraba	3
Eş	7
Toplam	54

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin sorumluluğu aile (16), çocuklar (12), ev (8), anne-baba (8), eş (7) ve akrabalara (3) karşı sorumluluklar olarak algıladığı görülmektedir. Bu sorumluluk algılarında özellikle bayan öğretmenlerde eş, ev ve çocuklarına karşı sorumlulukları ön plana çıkmaktadır.

Zihin haritalarının analizleri neticesinde öne çıkan sorumluluklardan ikincisi kişisel sorumluluk olarak tanımlanmıştır. Kişisel sorumluluk literatür araştırmalarında ikiye ayrılmıştır. Birincisi sağlıklı olmak için yapmamız gerekenler, ikincisi ise akademik sorumluluktur. Kişisel sorumluluk öğretmenlerin büyük çoğunluğu tarafından akademik sorumluluk olarak algılanmıştır. Kişisel sorumluluk değeri öğretmenler tarafından 7 farklı şekilde ifade edilmiştir. Bu ifadeler Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Kişisel sorumluluk boyutu ile ilgili bulgular.

Alt Boyutlar	İfadeler	Frekans
Akademik	Kendisini geliştirme	7
	Verilen görevi yapma	7
	İş	15
	Planlı olma	12
	Amaç ve hedef belirleme	2
	Başarılı olma	7
Sağlık	Sağlıklı olma	3
Toplam		53

Tablo 3 incelendiğinde öğretmenlerin kişisel sorumlulukta en fazla algıladıkları iş (15) ve planlı olma (12) olarak karşımıza çıkmaktadır. Daha sonra ise kendisini geliştirme (7), verilen görevi yapma (7), başarılı olma (7) olarak görülmüştür. En az ise insanlar için en önemli olması gerekli olan sağlıklı olma (3) ve amaç ve hedef belirlemedir (2). Yaşadığımız yüzyılında kişisel sorumluluğumuzun akademik sorumluluk olarak algılanması insanların başarılı olmak için sağlıklarını tehlikeye atmaları önemli bir sorundur.

Öğretmenlerin hazırladığı zihin haritalarında yer alan ifadeler içerisinde sayı olarak en fazla kişilerarası sorumluluk boyutuyla ilişkili olan ifadelerin yer aldığı görülmüştür. Kişilerarası sorumluluk değeri teması altında 9 farklı ifade öğretmenler tarafından kullanılmıştır. Bu ifadelere ait frekanslar Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Kişiler arası ilişkilerde sorumluluk boyutu ile ilgili bulgular.

İfadeler	Frekans
Topluma ve çevremizdeki insanlara karşı	42
Dürüst ve Güvenilir olma	20
Yardımlaşma	11
Saygılı olma	7
Adaletli olma	7
Kurallara uyma	4
Samimiyet	4
Empati	4
Sevgi	3
Toplam	102

Tablo 4 incelendiğinde araştırmaya katılan öğretmenlerin sorumluluk değeri algılarından, kişilerarası sorumluluk boyutu içerisinde en fazla topluma ve çevremizdeki insanlara karşı sorumluluk algısı ön plana çıktığı söylenebilir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin hemen hemen hepsi topluma ve çevremizdeki insanlara karşı sorumlu olduğumuzu belirtmişlerdir. Bunun dışında öğretmenlerin kişiler arası ilişkilerde sorumluluğu; dürüst ve güvenilir olma (20), yardımlaşma (11), saygılı ve adaletli olma (7), samimi olma, kurallara uyma ve empati yapabilme (4) ve sevgi (3) şeklinde algıladıkları söylenebilir. Öğretmenlik mesleğini icra edenler ülkemizde en küçük yerleşim yerinde bile toplumla iç içedir. Öğretmenlik mesleğinin doğası gereği veli ve öğrenci ile iç içe olması öğretmenlerde kişiler arası sorumluluğun daha ön plana çıkmasına neden olmuş olabileceği söylenebilir.

Okulda görevli öğretmenlerin sorumluluk algılarında dördüncü boyut olarak çevreye karşı sorumluluk olduğu görülmüştür. Öğretmenler çevreye karşı sorumluluğu üç farklı şekilde belirtmiştir.

Tablo 5. Çevreye (doğaya) karşı sorumluluk boyutu ile ilgili bulgular.

İfadeler	Frekans
Çevreyi temiz tutmak	6
Hayvanları koruma	1
Küresel olaylar	1
Toplam	8

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin çok azının çevreye (doğa) karşı sorumlu olduklarını belirttikleri görülmektedir. Çağımızın en büyük sorunlarından biri olan çevre sorunları (çarpık kentleşme, verimli toprakların yerleşime açılması, zararlı atıkların doğaya bırakılması) insanlar tarafından fazla önemsenmese de devletlerin sorunları haline gelmiştir. Topluma aktarıcı rolünde olan öğretmenler çevreye karşı daha duyarlı olmalıdır.

Okulda görevli öğretmenlerin sorumluluk algılarında beşinci boyut dini sorumluluklardır. Araştırmaya katılan öğretmenler dini sorumluluklarını 3 farklı şekilde ifade etmişlerdir.

Tablo 6. Dini sorumluluklar boyutu ile ilgili bulgular.

İfadeler	Frekans
İbadetlerimizi Yapmak	18
Ahlaklı Olmak	11
Vicdan	2
Toplam	31

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenler dini sorumluluk olarak en fazla ibadetlerimizi yerine getirmek ve ahlaklı olmak belirtilmiştir.

Okulda görevli öğretmenlerin sorumluluk algılarında altıncı boyut olarak kamusal sorumluluklarımız ortaya çıkmaktadır.

Tablo 7. Kamusal sorumluluk boyutu ile ilgili bulgular.

İfadeler	Frekans
Vatanı ve milletine karşı sorumluluk	4
Vatandaşlık sorumluluğu	4
Kurallara uyma	4
Toplam	12

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerde görülen kamusal sorumluluk üç farklı şekilde ifade edilmiştir. Vatanına ve milletine karşı sorumluluğu, vatandaşlık görevleri ve kurallara uymadır. Kamusal sorumluluk devlet tarafından zorunluluk olarak kabul edildiğinde ve görevliler tarafından yerine getirildiği için belki de yetişkinler tarafından sorumluluk olarak algılanmamaktadır.

Öğretmenlerin Öğrencilerde Gözlemedikleri ve Görmek İstedikleri Sorumluluk Davranışları

Öğretmenlerin “Öğrencilerinizde hangi sorumluluk davranışlarını görüyorsunuz?” ve “Öğrencilerinizin hangi sorumluluk davranışlarını göstermelerini istersiniz?” Sorularına verdikleri cevaplar analiz edildiğinde genellikle öğrencilerin çok azında sorumluluk davranışının görüldüğünü belirtmişler, gözlemedikleri sorumluluk davranışları ile görmek istedikleri sorumluluk davranışları tablolarda (Tablo 8-14) gösterilmiştir. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Genel olarak öğrencilerde sorumluluk adına davranışlar gözlemlenmemekle birlikte, nadiren de olsa ders, genel davranış ve arkadaşlık adına sorumluluk taşıyan öğrencilere rastlanmıştır” (16E)

“Sorumluluk bilincine sahip öğrencileri sayısının çok az olduğunu düşünüyorum. Sorumluluk sahibi olanların daha düzenli bir hayatları olduğunu ve hayatlarında daha başarılı olduğunu söyleyebilirim” (20K)

“Çoğu öğrencimiz sorumsuz az bir kısmı sorumluluk sahibi” (29K)

Öğretmenlerin “öğrencilerinde görmek istedikleri sorumluluk davranışları nelerdir? ve “Öğrencilerinizin hangi sorumluluk davranışlarını göstermelerini istersiniz?” Sorusuna verdikleri cevaplar analiz edildiğinde öğrencilerden bekledikleri sorumluluk davranışları 7 farklı boyutta (aileye karşı, kişisel [akademik], kişisel [sağlık], kişiler arası ilişkiler, çevreye karşı, dini ve kamuya karşı [vatandaşlık] sorumluluklar) gruplandırılmıştır.

Tablo 8. Öğretmenlerin aileye karşı sorumluluk boyutuna ilişkin gözlemedikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemediği	Görmek İsteddiği
Ailesinin güveninin boşa çıkarmamak	2	-
Ailesine karşı sorumluluğu	1	4
Anne babaya saygılı olma	-	3
Toplam	3	7

Öğretmenlerin okulda öğrencilerde gözlemediği ve onlarda olmasını istediği aileye karşı sorumlu olmaları, ailenin güvenini sarsmamaları ve saygılı olmalarıdır. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Ailesine karşı sorumlulukları yerine getirmeli” (18K)

“Ailesinin güvenini boşa çıkarmamaları” (11E)

“ Anne-babaya karşı saygılı olmaları” (14E)

Tablo 9. Öğretmenlerin kişisel sorumluluk (sağlık) boyutuna ilişkin gözlemedikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemediği	Görmek İsteddiği
Kılık kıyafetine dikkat etme	1	2
Temiz olma	-	1
Toplam	2	3

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin öğrencilerde kişisel sorumluluklarından sağlıklı olma ile ilgili gözlemediği ve istediği davranışlar kılık kıyafetlerinin düzgün ve temiz olmasıdır. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okul kılık-kıyafetlerine kısmen dikkat etmeleri” (30K)

“Kılık-Kıyafet disiplinine uyma” (3K)

Tablo 10. Öğretmenlerin kişisel sorumluluk (akademik) boyutuna ilişkin gözlemedikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemediği	Görmek İsteddiği
Okula gelmek	2	-
Ödev yapmak	12	18
Ders araç gereçlerini getirme	6	2
Ders çalışma	2	3
Başarma arzusu	1	1
Planlı olma	1	-
Okula karşı sorumlu olma	-	1
Derse zamanında gelme	8	14
Toplam	32	39

Tablo 10 incelendiğinde öğrencilerde gözlemlenen akademik sorumluluk ile ilgili davranışlar en çok ödev yapmaları ve derse zamanında gelmeleridir. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Ödev yapmamaları, derse geç gelmeleri, sınıfın huzurunu bozmaları” (39K)

“Ödevlerini zamanında yapma, ders araç-gereçlerini eksiksiz getirme”
(31K)

Tablo 11. Öğretmenlerin kişiler arası ilişkilerde sorumluluk boyutuna ilişkin gözlemledikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemlediği	Görmek İsteddiği
Görevi yerine getirme	7	6
Arkadaşlarıyla iyi geçinmek	2	4
Dürüstlük	2	5
Saygı	2	15
Düzenli olma	2	1
Yalan söylememek	1	2
Kötü söz söylememek	1	-
Küçüklerine merhametli olmak	-	1
Ortak alanları güzel kullanmak	-	1
Adil olmak	-	2
Uyum sağlamak	-	1
Yardımlaşma	-	1
İyi insan olmak	-	5
İtaat etmek	-	1
Toplam	17	45

Tablo 11 incelendiğinde öğretmenlerin öğrencilerde gözlemlediği ve istediği sorumluluk davranışları 7 boyuttan en fazla kişiler arası ilişkilerde sorumluluk davranışları kazanmaları yönünde olmuştur. Kişiler arası sorumluluk boyutunda ise saygılı olmaları, görevlerini yerine getirmeleri, dürüst ve iyi bir insan olmalarını istedikleri ortaya çıkmıştır. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Küçüklerine karşı merhametle kucakla ve kucaklayıcı olma” (2E)

“Saygılı, sevgili, vicdanlı, önce iyi insan olmaları isterim” (21K)

“Saygılı davranma, Dürüst olma, Öğrenmeye açık olma, Okul kurallarına uyma” (28K)

“Sosyal ilişkilerinin daha düzgün olmasını (saygı-sevgi ilişkileri)” (44K)

“Birbirlerine, etrafa daha saygılı olmalarını ve gülümseyerek bakmalarını isterim” (26K)

Tablo 12. Öğretmenlerin çevreye (doğa) karşı sorumluluk boyutuna ilişkin gözlemledikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemlendiği	Görmek İsteddiği
Çevreye duyarlılık	1	8
Yerlere çöp atmama	2	-
Geri dönüşüm	1	-
Pil – Atık yağ toplamak	1	-
Gereksiz yanan lambaları söndürmek	1	-
Sınıfı temiz tutma	-	1
Toplam	6	9

Tablo 12 incelendiğinde öğrencilerde istenen çevreye karşı sorumluluk davranışları çevreye karşı duyarlı olmaları şeklinde ifade edilmiştir. Toplumsal içerikli çevre kampanyaların etkisi olduğu düşünülmektedir. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Çevreye duyarlılık” (1E)

“Çevre sorumluluklarını yerine getirmeli” (18K)

“Geri dönüşüm çöplerini geri dönüşüm kutularına atmak” (30K)

“Özellikle çevreye karşı duyarlılık(çevre temizliği vb.)” (43K)

Tablo 13. Öğretmenlerin dini sorumluluklar boyutuna ilişkin gözlemledikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemlendiği	Görmek İsteddiği
Ahlaklı olmaları	-	6
Namaz kılmaları	-	1
Vicdanlı olmaları	-	1
Toplam	0	8

Tablo 13 incelendiğinde dini sorumluluk boyutuna ilişkin öğrencilerde görülmesi istenen davranışlar ahlaklı olmaları, vicdanlı olmaları ve namaz kılmaları ifadeleri altında toplanmıştır. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Ahlak kurallarına uyma” (3K)

“Namaz kılma sorumluluğunu görmek isterim” (15K)

“Birbirlerine daha ahlaklı ve iyi davranmalarını görmek” (26K)

“İnsani ve ahlaki değerleri görmek isterim” (35K)

Tablo 14. Öğretmenlerin kamusal sorumluluk boyutuna ilişkin gözlemledikleri ve görmek istedikleri davranışlara yönelik bulgular.

	Gözlemediği	Görmek İsteddiği
Okul eşyalarına zarar vermemeleri	1	3
Kurallara uyma	4	10
Vatanına karşı sorumluluk	-	7
Toplam	5	20

Tablo 14 incelendiğinde öğrencilerde gözlemlenen veya görülmesi istenen kamusal sorumluluk ile ilişkin davranışlar kurallara uymaları ve vatanına karşı sorumlu olmalarıdır. Bazı öğretmenlerin görüşleri aşağıda verilmiştir:

“Okulda ve toplumda uyulması gereken kuralları bilip uygulamaları”, (29K)

“Vatan, millet bilincini bilmeleri”, (34K)

“Milli duygu ve davranışlara yönelik sorumlulukların artmasını isterim”, (40E)

“Geçmişini unutmadan, vatanının, milletinin, ailesinin geleceğine karşı sorumlu olmalarını isterim” (6E)

Öğretmenlerin Sorumluluk Değerini Kazandırmada Kullandıkları Etkinlikler

Öğretmenlerin *Sorumluluk değerini kazandırmak için ne tür etkinlikler yapıyorsunuz?* sorusuna verdikleri cevaplar incelenmiştir. Yapılan değerlendirmede öğretmenlerin sorumluluk değerini öğretmek için genellikle ders sırasında telkin ve model olma yolunu kullandıkları fakat başarılı olamadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Bu soruya ilişkin öğretmen cevaplarından bir kaç aşağıda verilmiştir.

“Yerde bir çöp gördüğüm zaman ya kendim alıp çöpe atıyorum ya da öğrenciye aldırıyorum. Neden yapmamız gerektiğini örnekleriyle anlatıyorum” (32K)

“Öğrencilerimize örf, adet, gelenek göreneklerimiz anlatıp, göstererek sorumluluk kazanmaları yönünde çalışmalar yapıyoruz” (6E)

“Onlara başarabilecekleri ölçüde görevler veriyor ve sonrasında pekiştirmeye çalışıyorum. Vatanına milletine ailesine çevresine ve en önemlisi de kendisine karşı sorumlulukları hakkında bilinçlendirmek için etkinlikler yapmaya çalışıyorum.” (20K)

“Hemen hemen hiçbir şey. Yaptığımız her şey lafta kalıyor. Öğrencilere bir davranışı kazandırmak için, önce onu yaşamalıyız. Bizler sorumluluğu sadece anlatıyoruz, yaşatarak gösteremiyoruz” (40E)

Öğretmenlere Göre Öğretim Programları Sorumluluk Değerini Kazandırmak İçin Yeterli midir?

Öğretim programları sorumluluk değerini kazandırabilecek yeterliğe sahip midir? sorusuna öğretmenlerin tamamı kazandırabilecek yeterliğe sahip olmadığını belirtmiştir. Öğretmenlerin bu soruya vermiş oldukları cevaplardan birkaçı aşağıda verilmiştir.

“Şuan ki öğretim programı bu davranışı kazandıramaz. Bu davranış önce aile, ardından toplum tarafından bireye kazandırılmalı. Son basamak eğitim programı. O sebeple eğitim programı bu davranış için bence yetersiz” (7E)

“Düşünmüyorum. Sadece sınavların öğrencilere sorumluluk bilinci kazandırabileceğine inanmıyorum” (31K)

“Öğretim programlarında çocuklara sorumluluk değeri öğretmenlerce kazandırılmaya çalışılıyor ancak bu gibi değerler ailede başladığı ve çevreye etkileştiği için yeterli olmuyor diye düşünüyorum” (28K)

“Hayır. Eğitim ve davranış kazandırmaktır. Ziyade öğretime ve bilgiye dayalı bir müfredat ve mültesebat nedeniyle sorumluluk değerini kazandıracak bir ortamın oluşmadığını düşünüyorum” (2E)

Sonuç ve Öneriler

Öğretmenlerin sorumluluk algıları 7 farklı boyutta (aileye karşı, kişisel [akademik], kişisel [sağlık], kişiler arası ilişkiler, çevreye karşı, dini ve kamuya karşı [vatandaşlık] sorumluluklar) gruplandırılmış, bu boyutlardan en fazla kişiler arası ilişkiler sorumluluk boyutu ön plana çıkmış en az ise çevreye karşı sorumluluk ve kişisel [sağlık] sorumluluk boyutudur. Öğretmenlik mesleğinin fedakârlık ve sorumluluk gerektiren bir meslek olması, öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışması, öğrenci ve velilerle sürekli iletişim halinde olması öğretmenlerin kişiler arası sorumluluklarının ön plana çıkmasına neden olurken sağlıklı olma sorumluluklarını geri plana atmalarına neden olmuştur.

Öğretmenlerin öğrencilerinde gözlemedikleri ve öğrencilerinde görmek istedikleri sorumluluk davranışları ise en fazla kişiler arası ilişkilerde sorumluluk ve kişisel [akademik] sorumluluk boyutundadır. Öğretmenler öğrencilerin birbirlerine saygı duymalarını, dürüst olmalarını ve birbirleriyle iyi geçinmelerini istedikleri ve başarılı birer öğrenci olmalarını istemeleri nedeni ile kişilerarası sorumluluk ve akademik sorumluluk boyutu ön plana çıkmıştır. En az gözlemedikleri sorumluluk davranışları ise kişisel [sağlık] sorumluluk, dini sorumluluk ve aileye karşı sorumluluk boyutudur. Öğretmenler öğrencilerin sağlıklarını önemsememesi, yeterince ders çalışmaması, kişisel eşyalarını düzenli kullanmaması nedeni ile de sağlıklı olma ve aileye karşı sorumluluklarını yerine getirmediklerini düşünmektedirler.

Öğretmenlerin sorumluluk değerini kazandırmada kullandığı etkinlikler incelendiğinde daha çok model olma ve değer telkin yöntemi kullanılmaktadır. Alan yazın incelendiğinde bu yöntemler dışında değer öğretiminde kullanılan başka yöntemlerde (Çoban, 2016; Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014) vardır. Model olma ve telkin yöntemlerinin sorumluluğu kazandırmada etkili olduğu fakat kalıcılık ve sürdürülebilirlik açısından yeterli olmadığı bilinmektedir.

Öğretmenlere göre öğretim programları sorumluluk değerini kazandırabilecek yeterliğe sahip değildir. Öğretim programlarının bilgi içeriğinin çok yoğun olması ve kademeler arası geçişte bilgi ölçmeyi amaçlayan sınavların kullanılıyor olması, öğretmenlerin bilgi öğretmeye odaklanmalarına sebep olmaktadır. Buda değer öğretiminin ötelenmesine yol açmaktadır.

Araştırma bulgularından yola çıkılarak şu öneriler yapılabilir:

- Mevcut eğitim sisteminde birçok dersin içinde örtük bir şekilde sorumluluk değeri verilmeye çalışılması yerine küçük yaşlardan itibaren, açıkça verilmesi gereken bir değer olarak tüm öğretim programlarında yer almalıdır. Çünkü sorumluluğun boyutları artmakla birlikte önemi de artmaktadır.
- Öğretmenlere değer öğretimine ilişkin farklı yöntem ve etkinlikleri öğretmeyi ve onların uygulama becerilerini geliştirmeye yönelik hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmelidir.
- Alan yazın incelendiğinde değer öğretimine ilişkin model oluşturma ve yöntem kullanma üzerine bazı çalışmalar (Çoban, 2016; Dilmaç, 2002; Gündüz, 2014) yapılmış olsa da bu tür çalışmalar artırılarak devam ettirilmelidir.

Kaynakça

- Abdel-Nour, F. (2003). National responsibility. *Political Theory*, 31 (5), 693-719.
- Aladağ, S. (2009). *İlköğretim sosyal bilgiler öğretiminde değer eğitimi yaklaşımlarının öğrencilerin sorumluluk değerini kazanma düzeyine etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Eğitimi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Aslan, R. (2007). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim birinci basamaktaki öğrencilerin temel bilgi, beceri ve değerleri kazanma düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Ayas, C., Çeken, R., Eş, H., & Taştan, B. (2013). Bu benim eserim: Fen bilimleri projelerinde vatandaşlık eğitimi açısından sosyal sorumluluk ve vatandaşlık bilinci. *Journal of Social Sciences*, 6 (14), 1-19. 23.11.2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/adyusbd/article/view/5000041603> adresinde alınmıştır.
- Barrett, J. D. (2009). Corporate social responsibility and quality management revisited. *The Journal for Quality and Participation*, 31 (4), 24-32.
- Bilgiç, N. (2003). *Sorumluluk Eğitimi*. Ankara: Mamak Rehberlik Araştırma Merkezi.
- Bridge, B. (2004). *Siz olsaydınız ne yapardınız etik değerler eğitimi*. İstanbul: Beyaz.
- Bufford, R. K., Gordon, M., Hansen, S., & Campbell, C., (2004). Finding consistency in social responsibility. *American Psychological Association*, Hawaii: Honolulu.
- Çelik, F. (2010) *5. sınıf sosyal bilgiler programında sorumluluk, estetik ve doğal çevreye duyarlılık değerlerinin kazandırılmasına ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çoban, O. (2016). *Sokratik Sorgulama Yöntemi İle Sorumluluk Değerinin Öğretimi*. Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Uşak
- Dılmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. (Yayımlanmamış doktora tezi), Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ercan, B. (2009). *Ortaöğretim öğretmenlerinin sosyal sorumluluk anlayış ve uygulamaları Antalya örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Geçtan, E. (2003). *İnsan olmak*. İstanbul: Metis.
- Glesne, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev., Ersoy, A. ve Yalçinoğlu, P.). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Gündüz, M. (2014). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi dersinde "sorumluluk" değerinin proje tabanlı öğrenme yaklaşımı ile öğretiminin akademik başarı ve tutuma etkisi.* (Yayımlanmamış doktora tezi), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Hamilton, S. F., & Fenzel, L. M. (1988). The impact of volunteer experience on adolescent social development: Evidence of program effects. *Journal of Adolescent Research*, 3(1), 65-80.
- İkiz, F. E., Totan, T., & Karaca, R. (2013). Sorumluluk inançlarını arttıran faktörleri belirleme ölçeğinin uyarlanması. *Yeni Symposium Journal*, 51(2), 105-115. 22.11.2016 tarihinde https://www.academia.edu/7238904/Sorumluluk_inan%C3%A7lar%C4%B1n%C4%B1_artt%C4%B1ran_fakt%C3%B6rleri_belirleme_%C3%B6l%C3%A7e_%C4%9Finin_uyarlanmas%C4%B1 adresinden alınmıştır.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Lickel, B., Schamer, T., & Hamilton, D. L. (2003). A case of collective responsibility: Who to blame for the columbine high school shooting?. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 20, 194-203.
- Lickona, T. (1991). *Educating for character: How our schools can teach respect and responsibility.* New York: Bantam Books.
- Merriam, S. B. (2013). *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber.* (Çev. Ed. Selahattin Turan). Ankara: Nobel Yayınları.
- Moritz, S., Wahl, K., Zurowski, B., Jelinek, L., Hand, I., & Fricke, S. (2007). Enhanced perceived responsibility decreases metamemory but not memory accuracy in obsessive-compulsive disorder (OCD). *Behaviour Research And Therapy*, 45(9), 2044-2052.
- Nelson, D. B., & Low, G. R. (2004). *Personal responsibility map.* Oakwood Solutions, Lic.
- Önal, Ş. H. (2005). *Bir sorumluluk eğitim programının lise dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sorumluluk düzeylerine etkisi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Özen, Y. (2001). *Sorumluluk eğitimi.* Ankara: Nobel.
- Özen, Y. (2009). *İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin kişisel ve sosyal sorumluluk yordayıcılarının incelenmesi.* (Yayımlanmamış doktora tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Özen, Y. Gülaçtı, F. ve Çıkılı, Y. (2002). İlköğretim öğrencilerinin sorumluluk duygusu ve davranış düzeyleri ile iç-denetimsel sorumluluk ile dış-denetimsel sorumluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 45-58. 12.11.2016 tarihinde <http://eefdergi.erkincan.edu.tr/article/viewFile/1006000180/1006000862> adresinden alınmıştır
- Peterson, R. T., & Hermans, C. M. (2004). The communication of social responsibility by US banks, *International Journal of Bank Marketing*, 22(3), 199-211.
- Scales, P. C. Blyth, D. A., Berkas, T. H., & Kielsmeier, J. C. (2000). The effects of service-learning on middle school students' social responsibility and academic success. *Journal of Early Adolescence*, 20 (3), 332-358.
- Selanik Ay, T., & Dal, S. (2014). İlköğretim öğrencilerinin yazılı anlatım ürünlerine göre sorumluluk değeri algıları. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22, 78-93. 12.11.2016 tarihinde http://www.zgefdergi.com/Makaleler/1576540309_22_06_Ay.pdf adresinden alınmıştır
- Sezer, T. (2008). *İlköğretim 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin öğretimine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sezer, A., Çoban, O. (2016). Ortaokul öğrencilerinin sorumluluk değeri algıları, *Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 22-39. 12.11.2016 tarihinde <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/usakead/article/view/5000161516> adresinden alınmıştır.
- Şahan, E. (2011). *İlköğretim 5. ve 8. sınıf ders programlarındaki sorumluluk eğitimine dönük kazanımların gerçekleşme düzeyleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ahi Evran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Taşdemir, M., & Dağistan, G. (2014). Çocuklara sorumluluk kazandırmada ebeveynlerin BHTG yaklaşımını uygulama durumları: Bir durum çalışması. *Turkish Studies*, 9(8), 47-71. 23.12.2016 tarihinde <http://turkishstudies.net/DergiDetay.aspx?ID=7318&Detay=Ozet> adresinden alınmıştır.
- Tepecik, B. (2008). *Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Anadolu Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Tosun, K. (1990). Yönetim ve işletme politikası. *İ. Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları*, (125).
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (1988). Türkçe sözlük-2 K-Z. (8. baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.

- Unutkan, Ö. P. (2005). Okul öncesi dönemde sorumluluk eğitimi. A. Oktay ve Ö. P. Unutkan (Der.). *Okul öncesi eğitimde güncel konular* (s.189-196). İstanbul: Morpa.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (9. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yontar, A. (2007). Sorumluluk eğitiminde ceza uygulamalarına ilişkin ilköğretim 5. sınıf öğretmen ve öğrenci görüşlerinin incelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

Extended Abstract

One of the most important values that we have in daily life is responsibility. The responsibility which can be observed directly and can be transformed into a behavior is gained from early ages, takes a critical role in our daily life as well as our academic and business life and continues till the end of our life. The responsibility, as a life skill, is an effective factor on children's being successful during their life and gaining self-discipline and children acquire such a skill from their families, friends, community and schools. It can be said that certain qualifications and conditions are needed in order to mention responsibility concept and a responsible individual. Accordingly, a responsible individual should have following traits: (being able to) a) assume the duties which are derived from his/her role by freewill, b) have a healthy thinking ability, c) be aware of the convenience of behaviors with regard to legal and ethical terms, d) assume the positive or negative consequences which can be arisen in the case of performing or not performing the behavior with regard to legal and ethical terms and e) have a reliable identity. The concept of responsibility has been classified variously by each theory and theoretician and each viewpoint has discussed this concept in different ways. For this reason, the concept of responsibility has various contents and qualifications and various classifications of responsibility types come out.

First of all, a literature review has been conducted with regard to analyze responsibility types. In this process, explanations, studies and findings of responsibility types have been investigated. In this study, personal, social, citizenship and collective responsibilities have been discussed as certain responsibility types.

Personal responsibility is stated as to determine clear aims in the life and assume all of the responsibilities and duties to reach these aims. Social responsibility is defined as to show logical and objective efforts for welfare of society by avoiding individual and organizational actions that will damage the society. Citizenship responsibility can be defined as to individuals' obeying legal rules that are determined by the state and performing expected behaviors. Collective responsibility is discussed as collective problems that threaten all of the world and humanity, concern whole humanity and, then again, are produced by human being. Collective responsibility behavior requires collective solution seeking, action and assuming responsibility.

Previous studies have generally focused on certain topics such as achievements with regard to responsibility value in primary and secondary school programs and acquisition level of such a value; development of responsibility education program; model generating and method using with regard to responsibility education; and assessment of teachers' opinions and determination of responsibility perceptions. In the literature, teachers' opinions have been taken in terms of responsibility value but there is no study investigating the teachers' responsibility perceptions and responsibility behaviors of students which are observed by teachers and responsibility behaviors which is desired to be observed by teachers. Determination of teachers' responsibility perceptions may contribute on elimination of invisible deficiencies of our education system.

The aim of this study is to determine teachers' perception of responsibility; responsibility behaviors of students which are observed by teachers and responsibility behaviors which is desired to be observed by teachers; activities that are conducted by teachers to bring students in responsibility behaviors; and whether course books are qualified enough to bring students in values or not. In the literature, teachers' opinion was received related to responsibility value but any study was not conducted with regard to teachers' perception of responsibility and responsibility behaviors of students which are observed and desired to be observed by teachers. This study is expected to fill this gap. In this study, descriptive survey model providing a description of a case was used. In this study, easily accessible case sampling method was used during the process of generating working group. Sample of the study is constituted by 44 teachers who are in charge in a middle school in Keçiören District of Ankara Province. Inductive analysis technique was used in analysis of data that was obtained with the help of mind map and semi structured interview forms. In inductive analysis involving identification, codification and restriction of data, the main aim is to reach concepts and relations that can explain collected data. As result of the study, teachers' perception of responsibility was grouped into 7 different dimensions (towards family, personal [academic], responsibility, personal [health] responsibility, interpersonal relations, towards environment, religious and responsibility towards community [citizenship]). Interpersonal relations came into prominence most. Teachers stated that responsibility behavior is observed in few students. Behaviors that they stated were grouped into 7 different dimensions. Interpersonal and academic responsibilities are responsibility behaviors of students which are desired to be observed by teachers most. Teachers indicated that prompting and modelling methods are frequently used by them to bring students in certain values, and course books are not qualified enough to bringing students in certain values. Value and concept teaching in course books remain in the background since prior aim of a course book is to reach predetermined achievements. Based on the findings, followings can be recommended: instead of implicit teaching of responsibility value in existing education system, it should take place in curriculum as a value that will be taught clearly from early ages because importance of responsibility value increases as its dimensions vary. Responsibility value affairs should be conducted separately in school because a student who has gained the responsibility value show expected behaviors. Family, community and school should work collaboratively in teaching responsibilities. For this reason, families should participate to seminars with regard to responsibility value or be trained via school.